

OD NITKE DO »NOŠE«

KAKO JE NASTAJAL IN NASTAL POLHOGRAJSKI KOSTUM

JANKO DOLINAR

Začelo se je že pred davnimi 40 leti, ko smo nadobudni mladinci, že takrat organizirani v folklorno skupino, uspeli prepričati Marijo Makarovič, da bi imeli tudi v Polhovem Gradcu — takrat smo rekli »svojo nošo«, torej nekaj, kar bi nas tudi na zunaj kazalo kot Polhograjčane. Še danes se spomnim, da sva se z Marijo Makarovič skupaj peljala z avtobusom iz Ljubljane v Polhov Gradec, kjer smo z zanimanjem poslušali njene predloge. Ne vem, kaj si je takrat mislila o naših namerah, ki so za dolgo časa ostale v naših glavah in predalih, a še najmanj verjetno se je zdelo, da se bova ponovno srečala čez 40 let.

Folklorna skupina Grof Blagaj je bila ustanovljena leta 2000 in jo sestavlja devet plesnih parov. Posebnost je v tem, da smo vsi poročeni — plesne pare torej sestavljajo zakonski pari. V skupini nas je nekaj, ki smo plesali tudi v prej omenjeni folklorni skupini v sedemdesetih letih 20. stoletja in prav v tej družbi smo začeli ponovno obujati zamisli o izdelavi preobleke, ki bi kazala nekdanjo podobo Polhograjčanov — razmišljali smo o polhograjskem kostumu.

V začetku leta 2015 smo začeli — lahko bi rekli — tkati niti. Zbirali smo stare lanene rjuhe, rute in ostanke oblačil ter se začeli bolj poglobljeno zanimati za oblačilno dedišči-

Par oblečen v »polhograjsko nošo«.

(Foto: Tadej Bernik)

no, ki so nam jo zapustili naši predniki. Iskali smo način, kako bi vendarle naredili tisti odločilni korak, ki bi pripeljal do tako zelenega rezultata — polhograjskega kostuma. V petnajstih letih delovanja skupine smo izdelali tri komplete folklornih kostumov: gorenjske, štajerske, dolenske in šentjoške, ob vsakem kompletu novih folklornih kostumov pa smo vsaj malo pomislili tudi na našo neuresničeno željo. Veliko zamisli, želja in poskusov je bilo, da bi vendarle oblikovali novo kostumsko podobo, ki ne bo niti gorenjska niti kranjska ali notranjska, ampak polhograjska.

Zamisel je zorela in dozorela. Naš namen ni bil več izdelati folklorni kostum, ki bi bil namenjen zgolj rabi v folklorni skupini, predvsem smo želeli Polhovemu Gradcu dati nekaj, kar si je v svoji bogati zgodovini zaslužil. Ko smo našli in si od bliže ogledali sliko slikarja Goldensteina, ki je upodobil oblačenje ljudi iz okolice Polhovega Gradca in podobno mlajšo Gasparijevo upodobitev, smo bili že zelo blizu končni odločitvi. Strinjali smo se, da mož s polhovko na glavi ne spada nikamor drugam kot v Polhov Gradec. To so nam pozneje potrdili tudi strokovnjaki, tako da so bila vrata za uresničitev projekta dokončno odprta.

Po vseh zamislih in željah je bilo treba začeti s konkretnim delom. Najprej smo seveda morali pomisliti na denar, kajti jasno nam je bilo, da projekt ne bo poceni. Brskali smo po državnih razpisih, a nismo našli nič primerne. Pomislili smo na sponzorje. Na dve ali tri podjetja v občini Dobrova – Polhov Gradec se društva vedno obračajo po pomoč in ni jih preprosto prepričati. A nismo se ustavili, delali smo naprej. Dve dejstvi sta bili odločilni pri izdelavi finančne konstrukcije: prvo je bilo to, da smo bili člani folklorne skupine Grof Blagaj nekakšna garancija, da bomo s svojim delom zagotovili sredstva za projekt, če nam vsi drugi poskusi padejo v vodo; drugo je bilo sodelovanje podjetij MVA d. o. o. in Konstrukcije Schwarzmann d. o. o. To je bilo dovolj, da smo se odpravili do župana občine Dobrova - Polhov Gradec, ki je z navdušenjem sprejel naše predloge in tako je projekt »polhograjski kostum« postal občinski projekt.

Naslednji ključni korak je bil pridobiti strokovnjake, ki bodo znali izdelati rekonstrukcijo oz. interpretacijo te Goldensteinove upodobitve. Tudi ta naloga ni bila lahka. Želeli smo, da bo izdelek tak, da mu ne bodo oporekali strokovnjaki in da bo hkrati všečen ljudem, ki jim je prvenstveno namenjen. Naš trud je bil kmalu poplačan. Vsi, ki smo jih prosili za sodelovanje, so bili pripravljeni sprejeti izziv. Veliko znanja in truda je vložena v mnogotere podrobnosti, ki jih marsikateri nepoznavalec oblačilne dediščine težka opazi, poznavalcu pa ponujajo mnogo zanimivega. Ko sem zamisel predstavil etnologu dr. Bojanu Knifcu, sem opazil navdušenje in hkrati zadržanost in pomisleke, kajti takrat je verjetno samo on vedel, v kaj se pravzaprav spuščamo. Dobro je namreč poznal Goldensteinovo upodobitev, na kateri je predstavljeno nekdanje oblačenje Polhograjčanov, in mnoge podrobnosti o njej. »Kaj bi dali mi v Tržiču, da bi imeli tako priložnost – da bi imeli Goldensteinovo upodobitev,« so bile besede, ki so mi odzvanjale v ušesih, ko sem se vračal v Polhov Gradec. Da bomo mi svojo priložnost izkoristili, mi je bilo takrat kristalno jasno.

Na naslednjem srečanju so bili izvajalci praktično že izbrani. K sodelovanju smo povabili Andrejo Stržinar iz Ovsiš pri Podnartu, šiviljo, ki se je že dokazala v podobnih projektih, čevljarja Primoža Štajnarja s Škofljice, za izdelavo polhovke se nam je zdel najprimernejši Branko Grebenc iz Žlebiča pri Ribnici. Izdelovalca kožuhov smo iskali na Hrvaškem, na koncu pa je tudi ta izredno zahteven in zanimiv kos s pomočjo strojarja Ignaca Jeršinoviča z Vrhnike izdelala Andreja Stržinar.

Rekonstrukcija moške obleke iz sredine 19. stoletja, Polhov Gradec.

(Foto: Tadej Bernik)

Andreja Stržinar pri izdelavi ženskega kožuha.

(Foto: Janko Dolinar)

Andreja Stržinar je nedvomno opravila največje delo. Prvi izziv je bil izbira blaga. V njeni delavnici je bila na zalogi večina materialov, ki smo jih nesli k Bojanu Knificu, da je izbral najprimernejše. Nekaj jih je dodatno poiskala v trgovinah v Sloveniji in Avstriji. Lanene rjuhe so priskrbele folklornice neposredno »iz babičnih skrinj« v Polhovem Gradcu in okolici. Dva zajetna kompleta ovčjih kož smo poiskali pri krzrnarjih. Bojan Knific je izbral kože jagenjčkov jezersko-solčavske pasme, ki jih je strojil Ignac Jeršinovič. Tudi jelenovo usnje, ki ga je našla Andreja, je dobilo zeleno luč, da se prelevi v moške hlače. Nabor potrebnih materialov je bil s tem opravljen.

Še zahtevnejša je bila izdelava krojev. Mojstrici je bil večji del poznan iz njenih bogatih izkušenj pri podobnih projektih. A so se našli kosi, ki jih je v roke dobila prvič. S pomočjo dr. Bojana Knifica je našla tudi kroj za moški plašč, ženski kožuh pa je doživel kar nekaj različic, izdelanih iz pomožnih materialov, ter preizkušanj na modelih. Enako velja za moški suknjič in hlače.

Šivanje je, po izjavah Andreje, lažji del posla. Ko so usklajeni kroji in osnutki preverjeni na modelih, je šivanje samo še vprašanje časa in seveda znanja, potrpljenja, odločnosti in iznajdljivosti. Vse to Andreja ima. Najbolj se je to potrdilo pri izdelavi ženskega kožuha, s katero je odlašala do zadnjega. Že priprava kož je bila zahtevna, saj se ob napačnem rezu lahko hitro uničijo. Za šivanje kož je našla rešitev pri strojarju Jeršinoviču, ki ji je s svojim znanjem in primernimi stroji prihranil veliko naporenega dela. Pred dokončanjem pa je bilo potrebnega še veliko dela. Vsi šivi so namreč prekriti z usnjenim trakom, ki je pritrjen z ročnimi šivi. Namerili smo 20 metrov ročnega šiva v usnju! Končni izdelek je prava mojstrovina. Lahko bi zapisal, da je Andreja ponovno presegla samo sebe.

Izdelavo čevljev in pokrivala (polhovke) smo prav tako zaupali mojstrom. Visoki moški škornji dajejo končni podobi svojevrsten pečat, prava posebnost pa so ženski škornji, ki jih zelo redko vidimo, saj so zaradi dolgih kril praviloma v precejšnjem obsegu skriti.

Na žensko pokrivalo (pečo) smo ob vseh ostalih dejavnostih skoraj pozabili. Na srečo smo izvirno in zelo lepo ohranjeno pečo našli v muzeju v Polhovem Gradcu, kjer so nam jo prijazno

Upodobitev »polhograjske noše« Maksima Gasparija.

Rekonstrukcija čevljev iz sredine 19. stoletja. Čevlje je izdelal Primož Štajnar.

(Foto: Tadej Bernik)

posodili, da smo na prvi predstavitvi projekta lahko pokazali celoto. Nova peča je v izdelavi. Andreja je izbrala ustrezno bombažno blago, vezenino bo izdelala šivilja v Gorenji vasi, polhograjske čipkarice pa bodo poskrbele za čipko, s katero bo peča obšita. Tako imenovane pečne čipke bo kar za okoli 15 metrov!

Polhograjski kostum smo predstavili v Polhograjski graščini konec oktobra 2016. Zelo lepe fotografije je izdelal fotograf Tadej Bernik. V pripravi so spominki in promocijski izdelki z motivom noše, ki se posebej lepo sklada s kuliso s Polhovim Gradcem v ozadju.

Z Marijo Makarovič sva se po dolgih letih ponovno srečala. Predal sem ji fotografijo, ki je bila zelo vesela. Tega, da smo uresničili svoj projekt in morda še bolj tega, da smo se je po toliko letih spomnili. Tudi meni je bilo zelo prijetno ob tem dogodku. Tako kot spoštujemo tradicijo svojih prednikov, spoštujemo delo vseh, ki si prizadevajo, da se bo del te zapuščine ohranilo.

Ne morem reči, da je z izdelavo »polhograjske noše« naš cilj že dosežen. Porajajo se nove ideje, tako da imamo vseskozi občutek nečesa nedokončanega. Morda pa je prav, da je tako. Polhograjčana, ki sta doslej živela le na upodobitvi Goldensteina, sta dobila živo različico, ki bo — želel bi si takó — živela med ljudmi. Človeku, ki skuša razumeti dediščino in spoštuje korenine, iz katerih se je (na)rodila narodna in nacionalna zavest, vzporedno s katero se v zadnjih desetletjih intenzivno razvija lokalna identiteta, predstavljajo taki in podobni projekti luč, ki vodi v prihodnost. To si bomo ustvarili sami, kakšna bo, pa je odvisno prav od nas.

Za konec dodajam še izsek iz besedila dr. Bojana Knifca, ki ga je napisal za zloženko, izdano ob predstavitvi: »Projekt rekonstrukcije oz. interpretacije oblačenja Polhograjčanov na podlagi upodobitve avstrijskega slikarja Franza Kurza zum Thurna und Goldensteina (1807–1878), ki je leta 1838 naslikal moškega in žensko iz okolice Polhovega Gradca, slika pa je bila skupaj z opisom leta 1844 objavljena v ljubljanskem nemškem časopisu Carniola, se je začel spomladi leta 2015. Začetni pogovori o možnostih izdelave oblačil, obutve in drugega, kar je potrebno, če želimo, kolikor je le mogoče, dostojno predstaviti likovni zgodovinski vir, so kazali, da obstaja resnična želja po izdelavi kostuma, ki bo — kolikor najbolje je v danih razmerah mogoče — sledil omenjenemu viru in spoznanjem o oblačenju ljudi na tem območju v prvi polovici in sredini 19. stoletja. Janko Dolinar, ki je vodil projekt, je z vztrajnim delom in iskanjem primernih oseb, ki se bodo lotile izdelave posameznih oblačil, vključujoč obuvala, poskrbel, da so bila oblačila za moškega in žensko izdelana na

Žensko spodnje krilo, sredina 19. stoletja.

(Foto: Tadej Bernik)

način, po katerem bi se bilo vredno zgledovati. /.../ Par predstavlja enega od praznih načinov oblačenja kmečkega prebivalstva ob hladnejših dneh v okolici Polhovega Gradca, Dobrove in Vrhnike. Moški na upodobitvi, ki je bila stvar interpretacije, je obut v visoke škornje, oblečen v podkolenske hlače, izdelane iz črnega gamsjega usnja, v belo srajco, čez katero nosi rdeč suknen telovnik, okrašen z zlato vrvico in gosto našitimi kovinskimi kroglastimi gumbi, čez telovnik ima oblečen suknjič iz temnomodrega sukna, okrašen s kositrnimi gumbi, čezenj pa nosi plašč (plajš) iz sukna, kakršne so izdelovali na Gorenjskem. Vrat mu krasi svileni (židana) ruta, na glavi pa ima okroglo krzveno čepico, sešito iz kož polhov, ki so jih lovili in v krzno predelovali zlasti na Notranjskem. Ženska na upodobitvi Goldensteina nosi krilo, ki je prišito na modrc in nad spodnjim robom okrašeno s svilenim trakom, izdelano iz mezlana — tkanine iz lanu in volne. Predpasnik je izdelan iz glajenega lanenega platna. Pod modrcem nosi rokavce, pred mrazom pa jo varuje kožuh, krojen iz belih ovčjih kož. Obuta je v škornje, na glavi pa ima zavezano pečo.«

O AVTORJU:

Janko Dolinar, član Folklorne skupine Grof Blagaj;
janko@result.si